

Dunajska pisma.

V.

Lep ni da bi moral človek biti; v nelepem telesu često biva zlata duša. Vendar čedna postava in prijazno obličje tudi ne škodi, sosebnost ženski, kakor pravijo. Kar pa človeka posebno priporoča in ima neko čudovito moč do nas, to je prijeten glas, lep organ, kakor pravi Nemeec. Slavni angleški igravec Garrick je bil neznatne, malo prikupljive postave; vendar je, kadar je nastopil, vse poslušalce imel v svoji oblasti, tako da so se z njim smejali ali jokali, kakor je hotel. Imel je neki glas, organ, s katerim je vse očaral. Kako skrivnostno moč ima v sebi človeški glas, to se mi zdi še vse premalo znano. On vzbuja simpatije in antipatije, kakor morebiti samo še oko človeško.

Tudi jezik narodov ni da bi moral biti lep, blagoglasen. Tudi v trdi, hrepeči govorici se lahko oznanjajo najvišje in najglobočje resnice. Vendar ima vsako pravilno ustvarjeno človeško uho, rekel bi, neko poželjenje in hrepenenje po blagoglasju, in zoprno mu je vse, kar je temu nasprotno. In če ima kak jezik poleg drugih vrlin tudi to, da je blagoglasen, da se lepo prilega in prikupuje ušesu, menim, da ima vendar neko prednost pred ostalimi.

Ali tu se vpraša, kaj je in kaj ni blagoglasno? Na to vprašanje odgovarjate Vi, gospod urednik: »Nazori o blagoglasnosti, kakor sploh vsi nazori o lepoti ali nelepoti kake oblike so subjektivni.« Čudim se, da niste rekli še več; namreč, da so nazori o lepoti in nelepoti sploh subjektivni. Tudi to se da slišati in se je tudi že slišalo res. Saj idejo nekateri še dalje in trdijo, da je sodba ne samo o lepoti, ampak tudi o tem, kaj je dobro, pravično, moralno, subjektivna, po časih in narodih različna. Toda govorimo tu samo o lepoti. Dozdaj se res ni še dognalo vprašanje, kaj je lepo. V nekem višjem modroslovskem zmislu so vse stvari enako lepe in pred stvarnikom samim menda tudi. Pravi naravoslovec tudi ne dela razločka. Kar je enemu lepo, to je lahko drugemu grdo. Kmetu je gnoj lep; meščan, še bolj pa meščanka se v stran obrača od takega pogleda. Ravan, nam dolgočasna, je kmetu lepa; njemu noče v glavo, pokaj se meščani, ko jim ni sila, plazijo in plezajo po golih, strmih gorah. Ne samo zamorci, tudi Kitajci, ki se ponašajo s tako staro omiko, začno, kadar so veseli, strašen ropot s kričanjem

in mnogovrstnim orodjem, da ni čuti grmečega boga, in to imenujejo glasbo. Ta »dirindaj« se jim glasi, kakor nam deveta Beethovenova simfonija! Vzemimo žensko nošo! Vsaka je lepa, bodisi še tako strašanska, smešna, nora! Letošnja namreč — lanska! — — in vendar je bila tudi ona o svojem času lepa.

Za lepoto torej ni stalnega »meroizkušenega« merila, torej tudi ne za lepoto jezikovo, za blagoglasje.

In vendar!

V Schönbrunnu sem videl nekaj na ograjenem pašniku poleg glasovitega parka arabsko ž-rebe (ta *r* mi ne gre rad iz peresa, kakor tudi iz ustne, toda slovar, slovar!). Konjič je bil kako leto star, menda, ali pa tudi nekaj čez; gledal sem ga, ko se je pasel. To lepo razmerje! Glava, vrat, život, noge in košati rep, vse kakor misel. Pa ti udje, vse tako mehko in vendar krepko, vse, rekel bi, tako ritmično! In ko se je slednjič splašil, pač iz same prešernosti, pa dirjal semtertja, glavo pokonci, samega sebe vesel! Nehotoma sem vzkliknil: lepa žival!

In videl sem v pariškem »Jardin des plantes«, kjer hranijo različne inozemske živali, nekaj družega. Iz ograjene, precej obširne mlake se prikaže nekaj mesenega, debelemu gobcu podobnega, nato nekaj kakor oči — ušesa, živalska glava, ali kaka! Nato počasi ves život — povodni ali nilski konj — br! To ni bila lepa žival!

Ali pa gosje kričanje — jaz ne poznam bolj z oprnega glasu, še oslovo riganje mi ne razdraži tako živcev — gosje kričanje in kosovo petje! Pa naj stopijo pred-me vse akademije tega sveta, od pariške do zagrebške; vsi učenjaki in modrijani od Taleta mileškega do — Lavrencija Müllnerja z dunajskega vseučilišča naj mi dokazujejo, da je pravzaprav eno tako lepo, kakor drugo, da je vse subjektivno, relativno, dozdevno: odgovarjal jim ne bom, ali mislil si bom svoje. Kar sem doživel v svojem notranjem, v svoji duši, to je tudi »faktum«.

Ali kam sem zašel! Oj starost, starost, kako si ti gostobesedna! Govoriti sem hotel o blagoglasju v jeziku; pravzaprav besedica *čes* je pravi predmet moje razprave. Drobna, preprosta, nedolžna besedica *čes*! »Tant de bruit pour une omelette!« V svojem zadnjem pismu sem se nekako obregal nad tistim *čr*, ki ga bomo morali zdaj rabiti po slovarju, in izrekel sem željo, naj se nam pusti vsaj besedica *čes* v dosedanji obliki brez tistega *r*, češ, da je tako blagoglasnejša in tudi nekako bolj prilična in priročna. Vi pa, gospod urednik, ste mi odvrnili nato, da se mi blagoglasnejša zdi samo zato, ker sem je vajen od mladih nog. »Tisto se nam zdi lepo, česar smo od mladega vajeni«,

pravite. V tem se jaz ne morem zlagati z Vami. Jaz sem od mladega vaju »kruha« in »agnja«, vendar ko sem prišel v Ljubljani do *kruha* in *ognja*, se mi je začelo nelepo, da, nekako smešno zdeti, kar sem prvič slišal iz materinih ust. Vem, kaj se da reči zoper ta vzgled, ali to je tukaj brez pomena. Mož, ki ima bradavico na koncu nosu, je je gotovo vaju od mladega; saj jo vidi vsaki dan, ko si deva lase v red in »kravato« zavezuje pred zrkalom; vendar se mu gotovo ne zdi lepa, če ni mož — prismojen. Navada torej ni sama merodajna. Meni se zdi *čes* sam ob sebi blagoglasnejši kakor *čres*, in menim, da tudi njemu, ki je *čres*-a vaju od mladih nog, če ima namreč malo bolj uglajeno, omikano uho. To je! To se da menda tudi dokazati. Neki jezikuok pravi, in to bi utegnilo biti resnično, da se nam zloglasno zdi v jeziku to, kar se težko izgovarja, in prav zato, ker se težko izgovarja. Zdaj se mi pa zopet poreče: To je pa tudi subjektivno: kar gre, recimo, Čehu brez posebne ovire iz ust, tega ne spravi zlepa Italijan črez svojo »zobno ograjo«. In vendar sem prepričan, da se našemu vrlemu severnemu bratu, dasi ima tako krepka govora, tisti štiribesedni, brezsamoglasni stavek, s katerim ga jako rad draži nemški sosed, ne zdi tako blagoglasen in prijeten kakor: Strune, milo se glasite, ali pa: Canto l'armi pietose. »Brezsamoglasen stavek! Ta človek ne ve, kar se uče že v ljudski šoli, da je v besedi »prst« *r* samoglasnik,« poreče mi kdo. Vem, vem, da je samoglasnik; ali kakšen? Za silo, za najhujšo silo. Kako se pa poje beseda *prst* s tistim svojim samoglasnikom? Lep samoglasnik, ki se psi dražijo z njim! Rusom, menim, in Poljakom ni nič žal, da so ga izgubili. Mi drugi ga imamo, sramovali se ga ne bomo in ga tajili, kakor gad noge. Saj bi nam tudi nič ne pomagalo, ali da bi se posebno ponašali z njim, da bi ga krepko poudarjali pri vsaki priliki, to se mi tudi ne vidi potrebno, niti koristno.

Da se povrnem k nedolžni besedici, ki mi je sprožila to obširno besedovanje: jaz vendar menim, da je *čes* blagoglasnejši kakor *čres*, že zato, ker se lože izgovarja. Ker pa Slovenci sami v tej pravdi nismo nepristranski sodniki, jo dajmo razsoditi na pr. Italijanu, pa bomo videli; jaz se ne bojim njegove razsodbe. Da bi se oblika *čes* videla kakemu Štajercu ali Goričanu »mehkužna, afektirana«, kakor pravite, gospod urednik, ne verjamem. Ker jo rabimo že toliko časa v javnem govoru in v knjigah, menim, da so se je že vsi dovolj privadili. Tudi visoka, častitljiva starost oblike *čres* meni nič ne »imponuje.«

Naj se mi oprusti, da tako obširno govorim o stvari, katera sama ob sebi res ni vredna, da se toliko govori o njej. Porabil sem

samo to priliko, da izrečem, kar sem že zdavnaj nameraval. Moje mnenje je torej to: Glejmo tudi kolikor moči na blagoglasje v jeziku. Izmed dveh oblik enakega pomena izberimo tisto, ki se prijetnejše glasi ali glajše izgovarja. To bo jeziku le v prid in korist. Vesel bodi in je tudi vsaki narod, ki ima lep, blagoglasen jezik. Po pravici tožijo Nemci, da se jim je njih nemščina, ki je bila nekdanj tako polna in blagoglasna, sčasoma tako popačila, izgubivši polne samoglasnike, ali pa jih zamenivši s slabotnim *e*. Kako je Goethe sam blagroval italijanske pesnike zaradi njih mehkega, gibčnega in vendar polno in krepko donečega jezika! Srečni res ti pesniki italijanski, kar sami se jim delajo verzi, in pa te rime! Kar očarajo človeka, ko jih bere, ne da bi mislil na njih vsebino. Še stari Horacij, ki vendar ni imel sile s svojo latinščino, blagruje Grke, da jim je dala muza govoriti »okroglostno« — »ore rotundo«.

Naša slovenščina je poleg nekaterih trdosti dovolj blagoglasna; posebno pesniku daje možnost delati lepo doneče verze, samo znati je treba! Dovolj blagoglasna je, pravim, naša slovenščina, ali ne pačimo je sami! Nekateri jezikoslovci menijo, Bog ve kaj so velikega storili, ko so začeli pisati gospodsko pa bogastvo! Zakaj ne tudi srčce? Pravilno je gotovo; pa imenitno bi bilo tudi. Ko bi strašno učen mož rekel Italijanom: Ne »destra«, to je mehkužno; govoriti in pisati morate »dextra«, kakor pradedje vaši, s katerimi se tolikanj ponašate — kaj bi mu rekli? Smejali bi se mu, drugega nič. Pri nas pa — toda ne bodimo gorjupi. Posebno pa bi bilo želeti, da bi tisti možje pri nas, ki »kujejo« nove besede, ne imeli tako — vendar recimo rajši: da bi imeli malo bolj uglajena ušesa. Bati se, da ne bi postala naša slovenščina naposled »mehkužna«, to se mi zdi čisto nepotrebno.

Dobro vem, da sem s temi svojimi nazori med Slovenci v manjšini; če se ne motim, nekateri pisatelji naši, tudi pesniki, nekako »kokujejo« s trdostjo in hripavostjo v pisavi, češ: to je prava slovenščina, ne pa tista vaša uglajenost! To mene čisto nič ne moti. V manjšini sem bil jaz vedno od tistega časa počenši, ko sem svoj prvi spis priobčil v »Glasniku«, do današnjega dne, ko pišem svoje V. »dunajsko pismo« Lj. Zvonu. To pa ni kaka svojeglavnost, to je prepričanje, pridobljeno z opazovanjem in premišljevanjem. Če je moj svet bob ob steno, kaj moram jaz za to? Tolažim se s svojim dobrim namenom.

Toliko in morebiti že preveč o tej stvari. Zdaj tisto, kar je Vam, gospod urednik, gotovo bolj pri srcu. Izrekli ste mi željo, naj Vam spišem neki pregled, neko oceno slovenskega slovstva v zadnjem času.

Dobra misel, upravičena želja; žal, da ji jaz ne morem ustreči. Vem, da ni imenitno, se izgovarjati s pomanjkanjem časa; že zato ne, ker je tak izgovor često samo — prazen izgovor. Tudi ni imenitno ljudi, ki jim to ni nič mari, nadlegovati z razkladanjem in razobešanjem svojih osebnih razmer. Vendar je včasih najpoštenjši človek prisiljen, storiti kaj, kar se mu ne zdi imenitno. Tako tudi jaz. Kar bom zdaj povedal, to sem dolžan povedati svojim rojakom v svoje opravičenje. Moje stanje je tako — sam kriv! — da se moram truditi in delati v tisti dobi življenja, ko so moji vrstniki že izpregli in veselo uživajo svoj dobro zaslužen *»otium cum dignitate«*, kar ne doleti mene menda nikdar. Delati moram torej, *»dokler je dan«*. Še vesel moram biti, da imam kaj dela, in imam ga čez glavo, na vse strani! Pa bi tako rad še kaj poštenega spisal, predno pride noč; in mrači se že! Tega pa nisem povedal — saj mi je bilo dovolj sitno — zato, da bi me kdo miloval; tega milovanja nisem maral nikoli — ampak samo v opravičenje, da nisem mogel in ne morem svojih narodnih dolžnosti izpolnjevati, kakor bi želel, na vse strani. Tako so me samo v drugi polovici tega leta trije pisatelji slovenski prosili, naj jim pregledam in presodim to in ono. Veselilo me je sicer, ko sem videl, da imam vsaj še nekoliko veljave, vsaj pri posameznih rojakih svojih, ali vendar sem jim moral odreči, česar so me prosili, kakor mi je bilo težko. In tako sem prisiljen prositi vse tiste častite rojake, ki bi morda v prihodnje želeli kaj od mene, za kar je potreba časa, naj se obrnejo drugam; brez zamere!

Tako tudi ne morem ustreči Vaši želji, gospod urednik. Preudariti in pretehtati novejše prikazni na slovstvenem polju slovenskem, pokazati, kar imajo vkupnega med seboj, kam merijo njih težnje, to je jako zaslužno, da, potrebno delo. Ali tako delo hoče ne samo potrebne zmožnosti, ampak tudi časa. Ko bi jaz tudi imel prvo potrebščino, kakor menite Vi v svoji prijaznosti, pa nimam druge. Čemu pa tudi? Saj je pri nas, hvala Bogu, dovolj mož, ki imajo eno in drugo. Jaz sem vesel, če morem tu pa tam, kakor pravimo pri nas, priskakoma brati kaj slovenskega. Pravzaprav ne bi smel jaz ničesar brati, ker me branje le moti in ovira v mojem delovanju. Tako tudi tiste glasovite nemške knjige, katera, pravite, da kaže enake nazore o jeziku, kakršne imam jaz, nisem še bral dozdej, četudi mi je dobro znana po glasu, in je menda tudi ne bom.

To pa smem reči brez korenitega preiskavanja: *»Ljubljanski Zvon«* je postal sčasoma list, ki je na čast narodu. Tu so se zbrale zdrave, čile, večinoma mlade moči, da jih je človek lahko vesel. Tudi

— in to je posebno vesela prikazen — ženske moči! Tako je prav; brez ženstva ni pravega življenja, tudi v slovstvu ne. Hvale vredno je tudi to, da se naši pisatelji in pisateljice uče tudi od naturalistov, da od njih jemljejo, kar je dobro in zdravo na njih, nesnago pa puščajo, kjer je. Ali pisatelj ima tudi dandanašnji pri nas bolj proste roke, kakor jih je imel nekdanj; tudi pri nas se zdaj sme, kar je bilo prej nezaslišano. Kako so se časi sploh izpremenili! Nas so nekatere oči že pisano gledale, če smo se preveč pečali z ženskimi samostalniki na *a*; dandanes se igra v glavnem mestu slovenskem brez pohujšanja — Mam'zelle Nitouche! — Bog ne daj, da bi jaz tako pofrancoženje slovenske Talije očital zaslužnim narodnim možem, ki vodijo slovensko gledališče. Gotovo bi oni sami rajši podajali svojemu nepokvarjenemu občinstvu zgolj krepke in zdrave narodne igre — ko bi jih imeli!

Kar se tiče prevodov, je moja misel ta: prevode samo za silo. Prevod je vedno le tuje blago; kdor more, naj spiše kaj izvirnega. Samo kar je izvirno, domače, to je naše.

Za konec pa še eno prav resno besedo. Rekel sem, da se naši mladi pisatelji in pisateljice uče od naturalistov — v poslednji Zvonovi številki se neki kosi bero kakor pravi Zola — dobro tako. Premisliti pa jim dajem to: Če se jim morebiti sline cede po mesnih loncih — francoskih, naj si modro brzdajo poželenje. Prorokoval sem nekdanj — lahko prorokovanje! — da tisto grdo naturalistično slovstvo francosko ne bode brez vpliva na vesoljni narod. Tako se je tudi zgodilo. Bral sem pred kratkim poročilo šolskih nadzornikov o ljudskih šolah po deželi. Kako ti možje tožijo o strašni popačenosti mladine ne samo po mestih, ampak tudi po kmetih! In ti možje so sami Francozi, posvetni možje, ne kakí svetniki. To je kar strah, kar se tu bere. Dečki in dekleta so — ne, zapisati ne morem prave besede! Kaj čuda! Vsaki paglavec, kakor pravijo, je bral Zolovo »Nano«. Kdor jo pozna, ve, kaj hoče to reči! Vsaki sm — c pozna vso »boulevardsko literaturo«. O tempora, o mores! Mi smo njega dni brali Krištofa Šmida Genovefo, pa smo se jokali; nič nam ni škodilo; ta mladina pa bere Emila Zole Nano. Pa se — smeje? ne; kaj družega! To je prava dušna paša otročja! Zdaj se oči odpirajo Francozom, ali ni že prepozno? Tak naraščaj, gnij na duši in na telesu, jim nikdar nazaj ne priboduje izgubljenih pokrajin!

Bodi nam v pouk in svarilo!

Jos. Stritar.

